

Maarten Steenmeijer

Losse heupen

Vertalen uit en in het Spaans

Maarten Steenmeijer (1954) is hoogleraar Spaanse Taal en Cultuur aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Daarnaast is hij literair vertaler (zo vertaalde hij samen met Barber van de Pol alle gedichten van Jorge Luis Borges) en criticus voor de Volkskrant. Ook publiceerde hij eigen werk, waaronder Spanje is anders (1992), Mythenbouwers van de Nieuwe Wereld (1996), Acht dagen in de week. Brieven aan pophelden, 2000), Rock die niet roest (over de rockband Golden Earring, 2004), Moderne Spaanse en Spaans-Amerikaanse literatuur (2009) en Schrijven als een ander - over het vertalen van literatuur (2015) (alle bij Wereldbibliotheek). In 2017 verscheen van hem bij uitgeverij Nieuw Amsterdam Golden Earring in 50 songs. Biografie van een band. 'Losse heupen' verscheen eerder in Onze Taal, nr. 6, 2019. VertaalVerhaal is dankbaar voor de toestemming het hier te mogen publiceren en dankt in het bijzonder Josje van Koppen voor haar oorspronkelijke illustratie.

Losse heupen

Vertalen uit en in het Spaans

Ik ken veel Nederlanders die het Spaans een prachtige taal vinden. Het omgekeerde komt veel minder vaak voor: Spanjaarden die Nederlands spreken, steken zelden de loftrumpet over onze taal. Ik begrijp dat. Als je een moedertaal hebt waarin de klinkers het voor het zeggen hebben, dan is het moeilijk wennen aan een taal waarin de klinkers soms wel een bedreigde minderheid lijken te zijn tussen al die medeklinkers, die bovendien maar wat graag samenklitten. *Wedstrijd, twijfel, straat, vastgrijpen*: dat is heel andere koek dan *partido, duda, calle, agarrar*.

Daar komt nog bij dat het Spaans niet meer dan vijf klinkers heeft: *a, o, u* (spreek uit: 'oe'), *e* en *i*, stuk voor stuk even welluidend. Het Nederlands heeft er veel meer. Zestien, om precies te zijn. Het is mede aan dit grote verschil te danken dat onze taal veel minder rijmt dan het Spaans. Dat wordt kort en bondig duidelijk als je woorden uit het Spaans en Nederlands die erg op elkaar lijken, naast elkaar zet. *Motor*, bijvoorbeeld. Je schrijft het woord precies hetzelfde in de twee talen, maar in het Nederlands spreek je de tweede *o* anders uit dan de eerste, terwijl ze in het Spaans hetzelfde klinken. Of neem *element* en *elemento*: in het Nederlandse woord wordt de *e* op drie verschillende manieren uitgesproken; in het Spaans is het drie keer dezelfde klank.

Stijfjes

Nog zoiets: sommige Nederlandse klinkers missen de elegantie die hun Spaanse collega's stuk voor stuk hebben. De lompste is zonder twijfel de *u* (ongeveer als in *brug*), waaraan we merkwaardig genoeg bijzonder sterk gehecht lijken te zijn als je nagaat hoe vaak we deze klank gebruiken: we laten hem horen als slotklank van bijna alle infinitieven – 'lopu', 'fietsu', 'zwemmu' – en zetten hem om de haverklap in als pauzenummer als we niet goed uit onze woorden komen ('Ik... uh... weet... uh... dat niet').

Waar een Spaanse zin bijna als vanzelf zingt en swingt, daar beweegt het Nederlandse equivalent veelal een beetje stijfjes. Onze taal heeft, kortom, niet de losse heupen van het Spaans, en dat is zichtbaar in vrijwel elke vertaling. Neem deze zin, afkomstig uit een van de eerste pagina's van de roman *Als de schaduw die verdwijnt* (origineel: *Como la sombra que se va*) van de Spaanse schrijver Antonio Muñoz Molina: 'Zelfs het meest heimelijke leven laat onuitwisbare sporen na.' Een correcte, zij het misschien ietwat parmantige formulering. Hoe dan ook, warm of koud word je er niet van.

Als je het origineel ernaast legt, dan kun je vaststellen dat de vertaling de betekenis adequaat weergeeft: 'Hasta la vida clandestina va dejando tras de sí un rastro indeleble. En toch staat er in het Spaans iets anders. Dat is vooral te danken aan het assonerende rijm in *vida clandestina* en aan de vijf beklemtoonde *a*'s die deze zin telt (*Hasta, va, dejando, tras, rastro*), waarvan er twee bovendien een assonerend rijmpaar vormen (*dejando, rastro*). Dit is niet alleen taal, dit is ook muziek. Daardoor gaat deze zin niet alleen in je hoofd, maar ook in je lijf zitten.

Bonita Avenue

Een ander voorbeeld is de volgende zin, die te vinden is op de eerste pagina van de roman *El comienzo de la primavera* van de Argentijnse schrijver Patricio Pron: 'Ella pensó que sería necesario desbrozar el jardín, restaurar el orden invisible de los canteros rectos.' Niet alleen het rijm (*desbrozar* – *restaurar*; *canteros* – *rectos*) maar ook het kleine aantal klinkerklanken geeft de betekenis van deze zin een muzikale meerwaarde die in de Nederlandse versie weliswaar niet helemaal ontbreekt, maar wel een stuk minder sterk is: 'Ze overwoog dat de tuin gewied moest worden, dat de onzichtbare orde van de rechte bloemperken moest worden hersteld.' Er is wel rijm (*rechte* – *bloemperken*), maar vanwege de prominente aandacht die de medeklinkers rond de rijmende klinkers voor zichzelf opeisen, komt dit nauwelijks uit de verf. Klinkerrijm wordt in het Nederlands nauwelijks als rijm ervaren, in het Spaans des te meer.

Schrijvers die in het Spaans schrijven, boffen dus maar met hun taal. Toch wordt er natuurlijk ook heel mooi in het Nederlands geschreven. Maar om dat voor elkaar te krijgen moet je wel een stuk meer je best doen. Dat bewijzen de lange

zwangerschappen van Peter Buwalda: over zijn debuutroman *Bonita Avenue* deed hij zo'n vier jaar, over de opvolger *Otmars zonen* ruim acht jaar. Maar dan heb je ook wat. De openingszin van *Bonita Avenue* laat dit meteen al zien:

Toen Joni Sigerius hem op een zondagmiddag in 1996 meenam naar de woonboerderij van haar ouders om hem officieel voor te stellen, gaf haar vader hem een hand die hem aan de stevige kant leek.

Niet alleen de inhoud, ook de zwier, allure en spankracht van deze zin doen denken aan de openingszin van *Honderd jaar eenzaamheid* van Gabriel García Márquez, een van de bekendste uit de wereldliteratuur:

Vele jaren later, staande voor het vuurpeloton, moest kolonel Aureliano Buendía denken aan die lang vervlogen middag, toen zijn vader hem meenam om kennis te maken met het ijs.

Je zou denken: de Nederlandse zin van Peter Buwalda is mooi, maar de Spaanse versie zal vast nog wel mooier zijn dankzij de klinkerpracht die de vertaling er in de taal van Cervantes cadeau bij krijgt. En inderdaad, aan welluidendheid geen gebrek in de vertaling van *Bonita Avenue*, die begin dit jaar in Spanje is verschenen:

Un domingo por la tarde de 1996 Joni Sigerius lo llevó a la granja para presentarlo oficialmente a la familia. El apretón de manos que le dio su padre le produjo el mismo efecto que una mordaza.

Toch verbleekt de Spaanse versie naast het Nederlandse origineel. Het eerste wat opvalt, is dat de vertaler Buwalda's zin in tweeën heeft gesplitst. Dat verbaast nogal, want je zou verwachten dat hij zijn hand niet zou omdraaien voor lange zinnen, die in de Spaanse literatuur veel gebruikelijker zijn dan in de Nederlandse. Hoe dan ook, het resultaat zijn twee tamelijk kale mededelingen, die als je ze terugvertaalt naar het Nederlands er ongeveer zo uitzien:

Op een zondagmiddag in 1996 nam Joni Sigerius hem mee naar de boerderij om hem officieel voor te stellen aan de familie. De hand die haar vader hem gaf voelde als een bankschroef.

De grootse verteller die in het origineel met een breed gebaar zijn verhaal afsteekt, heeft plaatsgemaakt voor een ambtenaar die keurig maar tamelijk kleurloos verslag doet van de gebeurtenissen.

De Spanjaarden die Nederlands kennen, boffen dus maar. Zij kunnen *Bonita Avenue* lezen in de taal waarin deze roman de soepelste heupen heeft. Als ze dat doen, gaan ze vast een beetje meer van onze taal houden.